

A Nemzeti Kulturális Alap létrejöttének körülményei, lehetőségei és kötöttségei

Készítette: Perlik Pál

2018. október

A Nemzeti Kulturális Alap létrejöttéhez nagyban hozzájárult az, hogy

- a szakmai szervezetek a kulturális ágazat számára rendelkezésre álló központosított pénzforrás(ok) elosztását szakmailag nem tartották megfelelőnek, beleszólást, döntést igényeltek e folyamatokba;
- az elosztható állami pénzforrások ugyanakkor drasztikusan csökkentek, egyre kevesebb olyan forrás állt rendelkezésre, amely évről-évre megbízható állandóságot jelentett volna a kulturális szféra számára.

Az 1973. évi olaj árrobbanás után a *magyar gazdaság megroppant*. A gazdaság teljesítő képességének csökkenése az állami bevételek erőteljes apadásához vezetett. Az 1980-as évek végére a kulturális szféra - legyen az nagy nemzeti intézmény, vagy városi intézmény, illetve kistelepülés közművelődési háza – pénzügyileg elszegényedett, mind-gyakrabban írták ki bejárati ajtójukra „Technikai okok miatt zárva!”. Ahol arra igény és lehetőség volt, az intézmény rendeltetésével *nem* szinkronizáló tevékenység végzését engedélyezték (pl. ruházati termékek, háztartási eszközök értékesítése, stb.) A tartalékaik kimerültek.

Az államháztartás egyensúlyának megtartása érdekében csökkenteni kellett a kiadásokat, fokozni a bevételeket. Nemcsak az intézményi szféra, hanem a kulturális vállalkozások, illetve „szabadúszó” egyéni művészek is egyre nehezebb helyzetbe kerültek

Néhány adat a kulturális területet érintő költségvetési pozíciók romlásáról a rendszerváltás utolsó öt évében:

A rendszerváltást megelőző 5 év költségvetési automatizmusainak és zárolásainak alakulása is a kulturális terület anyagi ellátottságának fokozatos romlását jelezte:

Megjegyzés: az automatizmus az infláció ellentételezését szolgálta, míg a zárolás költségvetési támogatás-csökkentését (megvonását) jelentette.

Az infláció ebben az időintervallumban két számjegyű volt.

Megnevezés	1986.	1987	1988	1989	1990.
Bérautomatizmus (%)	5	5	0	0	0
Dologi automatizmus (%)	2	0	0	8	0
Zárolás (%)	0	0	2-5 20-40	0	0

A központi intézkedések a belső **tartalékok** feltárására, azok mobilizálásra apelláltak, de egyetlen olyan szakértői vizsgálat, intézményi átvilágítás nem volt, amely a döntések hatását vizsgálta volna. Az eredmény - természetesen negatív előjellel - nem maradt el: reálértékben mind kevesebbet ért az intézményi/vállalati feladatok, szakmai programok ellátására fordítható közpénz. Az intézmények elsősorban működésére fordították a rendelkezésükre bocsátott pénzforrásokat, azaz a 80-as évek végére a támogatás döntő hányada már csak a dolgozók egyre alacsonyabban tartott bérére, közterheire és a rezsire (fűtés, világítás stb.) volt szűkösen elég. A szakmai tevékenység egyre inkább beszűkült.

Az 1967. évben kormány-rendelettel létrehozott Kulturális Alap működését részben az Államháztartási törvényben foglaltak-, részben a Kulturális Alap bevételét jelentő források megszűnése ellehetetlenítette.

A rendszerváltást megelőző év (1989) végéig volt ismert az un. "3 T", vagyis a *támogatott, túrt és tiltott* kulturális és művészeti termékek és szolgáltatások zsűri által történő minősítése.

A *túrt* kategóriába tartozó termékek és szolgáltatások után a szakmai zsűri által megállapított mértékű kulturális járulékot kellett fizetni a Kulturális Alapba. Az így összegyűlt bevételt igazgatási szinten osztották el, pályáztatás nélkül.

Az 1989/90-ben regnáló kormány azonban eltörölte, megszüntette a kulturális/művészeti termékek és szolgáltatások zsűrizését, ezzel viszont megszűnt a Kulturális Alap pénzügyi forrása.

Mit tehetett a kultúráért felelős minisztérium ebben a nehéz, politikailag és gazdaságilag nehéz helyzetben a szakterületek jobb támogatása érdekében?

- tanulmányokat készítettett külföldi finanszírozási gyakorlatokra vonatkozóan;
- hazai kutatókat kért fel javaslatok készítésére;
- a kereskedelmi bankoknál forrásokat keresett egy országos közalapítvány számára – eredménytelenül;
- konzultációkat, vitákat folytatott az érintett szakmai és társadalmi szervezetekkel a kitorési lehetőségek feltárása érdekében.

Az előzetes párbeszédék és a parlamenti *vita* – az Alapról szóló törvény előkészítése során – hangsúlyosan az alábbi főbb témákat érintette:

- kik, milyen felhatalmazással vegyenek részt a rendelkezésre álló forrás felosztásában;
- milyen mértékű beleszólása legyen a mindenkor felelős miniszternek a rendelkezésre álló források elosztását illetően, illetve
- milyen külön adóból biztosítsák az Alap számára szükséges forrásokat a törvényben meghatározott feladatok finanszírozásához.

Az 1993. április 1-én hatályba lépő-, a Nemzeti Kulturális Alapra vonatkozó törvény a fenti szempontoknak megfelelő előírásokat tartalmazott és – lényegét tekintve – ma is tartalmaz!

Az Államháztartási törvény meghatározta az un. elkülönített állami pénzalapok létesítésének feltételeit. Ezek a következők voltak:

Előírás

NKA megfeleltetés

•**törvénnyel szabályozott** legyen;
a

A Nemzeti Kulturális Alap törvény alapján jött létre

•nevezze meg, a **felelős ágazati** irányítót, **minisztert**;

Az Alappal a kultúráért felelős miniszter rendelkezik.

•**saját bevétele** legyen;

Elsősorban *a kulturális járulék* (Ma az ötöslottó játékadójának 90 %-a)

•szabályozott **döntési mechanizmusa** legyen.

A miniszter a törvényi előírásnak megfelelően – Bizottságot és szakmai kollégiumokat hoz létre.

-A Bizottság – a miniszter egyetértésével – dönt az egyes kollégiumok által felosztható pénzkeretek megállapításáról, a kiemelt célokhoz rendelt források nagyságáról.

-Az NKA terhére támogatási döntéseket a miniszter – a miniszteri keret terhére-, a szakmai kollégiumok a saját éves pénzkeretük terhére hozhatnak.

Kényszer-megoldás = kulturális járulék a fő bevételi forrás; amely később meghatározta a szakmai kollégiumi rendszer kialakítását.

A kulturális járulék fizetésére kötelezett termékek és szolgáltatások köre szakterületenként/szakkollégiumonként

Példák a Nemzeti Kulturális Alap létesítéséről szóló 1993. évi XXIII. törvény mellékletéből.

A kulturális járulék alá eső termékek és szolgáltatások

Mozgókép szakmai körből (pl.)

Mozgókép szakmai kollégium

Műsoros videokazetta és videolemez	3 %
Erőszak-, erotikus, szex-, pornó tartalmú video-művek	20 %

Könyv- Lapkiadó szakmai körből (pl.)

Irodalom-, és Folyóiratkiadási szk

Könyv, kivéve tankönyveket; folyóiratok stb	1 %
Erőszak...	20 %

Színház, Zene és Táncművészeti szakmai körből (pl.) –

Mindhárom szakterületi kollégium

Előadások jegybevétele után	2 %
Hanglemez, CD, műsoros kazetta	2 %

Képző-, Ipar-, és Fotóművészeti szakmai körből (pl.) -

Mindhárom szakterületi kollégium

Képes naptárak, levelezőlapok, plakátok stb 3 %

Műalkotások, népművészeti és iparművészeti termékek 1 %

(zsürizettek)

Közművelődési szakmai körből (pl.)

Közművelődési, népművészeti szk

Műsoros előadások, táncmulatságok, diszkók stb 2 %

Vendéglátó-ipari egységekben rendezett műsoros előadások 5%

Gyűjteményi szakmai körből (pl.)

Múzeum-, Könyvtár és Levéltári szk

Múzeumi helyiségeknek nem kiállítás céljára való hasznosítása 3 %

Kultúrcikk kiskereskedelem (műtárgy-, antikváriák stb. 1%

Nemzetközi kulturális szakmai körből

Bel- és külföldre irányuló művészeti kulturális közvetítés 1 %

Az NKA *bevételei forrásainak* alakulása az eredeti és a jelenleg érvényes törvényi előírások összevetésével (A megnevezés nem a törvény szövege szerint történik!):

1993.

2003.

Állami támogatás
Kulturális járulék

Ötös-lottó játékadójának 90 %-a
Kulturális adó teljes összege

Nemzetközi egyezményekből eredő támogatások
Önkéntes befizetések

Központi előirányzatból átvett pénzeszköz

Kamat-bevételek
Szerzői jogi bírság
Privatizációból származó bevételek
Egyéb bevételek

Önkéntes befizetések
Költségvetési támogatás
Személyi jövedelemadó 1 %-a
Közös jogkezelő szervezetek
befizetései

Egyéb bevételek

Kimutatás

a Nemzeti Kulturális Alap 5 évenkénti bevételéről

Év	Összes tényleges bevétel (millió Ft-ban)
1994.	863
1999.	4 036
2004.	12 003
2009.	9 841
2014-től	11-13 milliárd forint

Forrás: A Nemzeti Kulturális Alapról, illetve Alapprogramról készült évkönyvek

A Nemzeti Kulturális Alap létesítéséről szóló törvény 1993. április 1-i hatállyal lépett életbe.

Igazgatói megbízásom – Dr. Mádl Ferenc miniszter úrtól – 1993. szeptember 1-től szólt az Alap Bizottságának, szakmai kollégiumainak, valamint az Alapot kezelő Igazgatóságnak megszervezése, továbbá az Alap törvényes működtetésének kialakítása érdekében.

A Bizottság megszervezése érdekében 142 szakmai és társadalmi szervezettel folytattunk párbeszédet és kértünk személyi javaslatokat. Első körben a bizottsági tagság 5 helyére több, mint 70 személyt **jelöltek**. További egyeztetések eredményeként 1993. decemberében megvolt a Bizottság első ülése, ahol a szakmai szervezetekkel történt előzetes egyeztetésnek megfelelően a 14 szakmai kollégium létrehozását is elfogadták.

A szakmai kollégiumok megszervezése szintén széles körű egyeztetéssel indult. A kollégiumok száma a kulturális járulékot fizető szakmai körnek megfelelően alakult, azaz 14 szakmai kollégiumot lehetett létrehozni.

A kollégiumok meghatározása után az egyes szakmai kollégiumokba delegáltak kiválasztására az illetékes szakmai és társadalmi szervezetek bevonásával került sor. Ezt a feladatot már „kiscsoportokban” végeztük, csak az illetékes szakmai kollégiumhoz tartozó szervezeteket vontuk be a személyi döntések meghozatalába.

A kollégiumok tagjainak felét a szakmai és társadalmi szervezetek **delegálták**, másik felét a miniszter nevezte ki.

Induláskor több, mint 4000 pályázat érkezett, a későbbiekben – a bevételi források gyarapodásának-, továbbá az NKA ismertségének és a pályázható programok bővülésének köszönhetően – 10 ezer fölé emelkedett a pályázatok száma.

A beérkezett pályázatok 50-60 %-a részesült támogatásban.

A pályázók száma 5000 körül alakult a későbbi években.

A Nemzeti Kulturális Alap létét az elmúlt kormányzati ciklusokban minden kormány elfogadta, elsősorban bevételeit illetően továbbfejlesztette és elismerte demokratikus működésének tényét.

Működéséhez hasonló társadalmasított döntésű állami pénzalap sem Európában, de más kontinensen sem létezik.

Ez erős érv a Nemzeti Kulturális Alap további fenntartása érdekében!

Az Alap létrejöttének kezdeményezése az akkori kulturális kormányzatnak volt a feladata. E tekintetben köszönet jár

Fekete György és Gábor József államtitkár uraknak;

Bazsalya Györgyné tanácsos asszonynak.

De külön köszönet illeti az akkori Pénzügyminisztérium vezetőit, így elsősorban

Kupa Mihály miniszter urat, továbbá

Naszvady György és Aradi Zsolt urakat, akik támogatták abban a nehéz gazdasági helyzetben az NKA létrejöttét, a kulturális szféra számára elfogadható működési rendjét.

Köszönöm a figyelmüket!

**Vigyázzanak a
Nemzeti Kulturális Alapra!**

Tisztelettel: Perlik Pál